

Edebî ve Dilbilimsel İnceleme Sorunları

Çeviren BÜLENT AKSOY

1

Edebî ve dilbilimsel bilimin Rusya'da karşılaştığı dolaysız sorunlar sabit bir teorik temel üzerinde ele alınmalıdır. Gittikçe sıklaşan şekilde, yeni yöntemsel yoldamları (prosedür) eski kısır yöntemlerle bileştiren ve yeni bir terminoloji görünümü altında kaba psikolojizm ile başka kalıntıları ikiyüzlüce ortaya süren mekanik eklemeleri artık kesinlikle terketmenin zamanıdır.

Analiz yerine yalnızca terminoloji sıralayıp olayları kataloglayan bağnaz «biçimcilik» ya da akademik eklektizm ile herhangi bir uzlaşma olamaz. Sistematik bilimler olan edebî ve dilbilimsel incelemeleri gelişigüzel el atılan ve ilginç olaylara dayanan bir çalışma alanı haline getirme çabalarına son verilmalıdır.

2

Edebiyat (ya da sanat) tarihi başka tarihî dizilere sıkı sıkıya bağlıdır: her dizinin özgül birtakım karmaşık yapısal yasaları vardır. Bu yasaları incelemeyen edebî dizilerle başka diziler arasında sıkı bir karşılıklı bağlantı kurulamaz.

3

Edebiyatın evrimi dışardan parça parça sisteme sokulan sorunlarla —(etkilenme denilen) edebî ya da edebiyat dışı alanda türemiş sorunlarla— bulandırılırsa anlaşılabilir. Edebiyatın kullanılan gereçler, ister edebî olsunlar ister edebiyat dışı, ancak eser içindeki işlevleri çerçevesinde düşünülürse bilimsel araştırmaların konusu olabilirler.

4

Senkronik (dural) boyutla diyakronik boyut arasındaki kesin ayırım, dilbilimde de edebiyat tarihinde de verimli sonuçlar doğurmuş bir varsayım olmuştur. Çünkü bu ayırım, dilin (ya da edebiyatın) hayatının belirli her anındaki sistematik özelliğini göstermiştir. Senkronik analizin gelişmesi, bugün diyakronik analiz ilkelerini yeniden düşünmeye zorluyor bizi. Senkronik bilimin sistem ya da yapı fikriyle değiştirdiği şeyi diyakronik bilim, olayların mekanik bir şekilde sırasına göre bir araya getirilmesi fikrini yeniden formülendirdi. Sistemin tarihinin kendisi bir sistemdir. Bugün katıksız senkroninin yerine göre bir yanılısama olduğu görülebilir: her senkronik sistem geçmişini ve geleceğini sistemin ayrılmaz yapısal öğeleri olarak içinde taşır. (Bir yanda: bir üslûp görünümü olarak arkaizm; modası geçmiş, ölen bir dil olarak duyumsanan edebî ve dilsel olaylar birliği. Öbür yanda: dilde ve edebiyatta yeni kelimeler arama eğilimleri de sistemde bir yenileşme olduğu duygusu yaratıyor.)

Senkronik ile diyakronik analiz arasındaki karşıtlık, evrim fikrinin karşısına sistem fikrini dikmiştir. Bu karşıtlık temel önemini artık yitirdi çünkü bugün, her sistemin bize ister istemez bir evrim, her evrimin de kaçınılmaz olarak sistematik karakterde olduğunu kabul ediyoruz.

5

Senkronik edebiyat fikri, yalnızca zaman içinde birbirine yakın sanat eserleriyle değil, aynı zamanda sisteme yabancı edebiyatlarından giren ya da önceki dönemlerden kalan

eserlerle de oluştuğu için, sadece bir edebî çığır anlayışıyla bağdaşmaz. Birlikte varolan olayları her birine aynı değeri vererek sıralamak yetmez. Önemli olan, bu olayların belli bir dönem için taşıdıkları önem ve anlamın hiyerarşisidir.

6

Cenova okulunun üstlendiği iki ayrı söz ve dil anlayışının yerleştirilerek bunların karşılıklı ilişkilerinin analizi çabası dilbilim açısından son derece faydalıdır. Bu iki kategorinin (yürürlükteki kural ve tekil önerme) edebiyata uygulanması ve bunların karşılıklı ilişkileri çok önemli bir sorundur. Burada da tekil önerme yürürlükteki kurallar bileşimiyle olan ilişkisinden ayrı düşünülemez. Bu kavramları birbirinden yalıtın bir araştırmacı kaçınılmaz olarak estetik değerler sistemini bozar ve sistemin içkin (immanent) yasalarını saptama imkânını yitirir.

7

Dil ve edebiyatın yapısal yasalarının analizi bizi mutlaka fiilen varolan sınırlı sayıdaki

yapıların tipolojisine götürür (ya da, diyakronik analizde, yapıların evrim tarzlarına).

8

Edebiyat (ya da dil) tarihinin içkin yasalarının ortaya konması bize edebî ya da dilsel her etkili sistemin yerine başka bir sistemin geçişini betimleme imkânını verir. Ama bu, evrimin temposunu açıklamadığı gibi, teorik olarak mümkün çeşitli gelişme yollarıyla karşılaştığı zaman alacağı yönü de açıklayamaz. Edebî (ya da dilsel) evrimin içkin yasaları bize yalnızca belirleyici olmayan bir denklem kazandırır; bu denklem, hiç şüphesiz sayıca sınırlı olan, ama tek bir cevap getirmeyen çeşitli çözüm yolları gösterir. Evrim yönünün somut sorunu, ya da en azından seçilen belirleyiciler, edebî dizilerle öteki toplumsal diziler arasındaki bağlantı (corrolation) analiz edilmeden çözülemez. Bu bağlantının (sistemler sisteminin) incelenmesi gereken kendi yapısal yasaları vardır. Sistemlerin bağlantılaşmasını her sistemin içkin yasalarını gözönüne almadan düşünmek ciddi bir metodoloji yanlıştır. ■